

Aplikácia tomistického princípu dvojitého účinku na hraničné bioetické situácie.¹

Rozlíšenie priameho a nepriameho zabitia v kontexte priameho terapeutického potratu pri živote matky ohrozujúcich stavoch.

SAMUEL JAVORNICKÝ

Ústav cudzích jazykov
Jesseniova lekárska fakulta UK
Malá hora 5, 036 01 Martin
samuel.javornicky@uniba.sk

Abstract

Catholic moral argumentation in favour of absolute prohibition of all types of direct (intentional) abortions is vulnerable in one point, i.e. in case of therapeutic abortions. It is based on the identification of all direct abortions with a direct killing, which the author deems a wrong presupposition based on faulty analysis of an intention of action and distinction between the intention and the side-effect. Following the line of argumentation of New Natural Law Theory, this paper tries to propose modified conservative natural law position in which not all direct abortions are automatically identified with direct killing (although it admits the majority of non-therapeutic abortions involve direct killing). It criticizes the G. E. M. Anscombe's (and D. Černý's) objection of closeness of result or immediate result as unsound and her analysis of an example of stuck pot-holer as analogy to craniotomy. The paper presents the author's own analysis of the stuck pot-holer example and craniotomy based on the argumentation of New Natural Lawyers, particularly of G. Grisez, J. Finnis and J. Boyle (with conviction the analysis is formally in line with conception of intention and double-effect of Catholic moral tradition including Aquinas and encyclical *Veritatis Splendor*). Subsequently after the consultation with specialist, gynecologist-obstetrician, it generalizes the conclusion to all therapeutic abortions of vital-conflict type.

¹ Na úvod chcem poďakovať MUDr. Imrichovi Žigovi, CSc., lekárovi a odbornému asistentovi Gynekologicko-pôrodnickej kliniky JLF UK v Martine, za jeho láskavú a veľmi užitočnú pomoc v podobe odborných gynekologicko-pôrodnických konzultácií o probléme terapeutických potratov, špeciálne o diagnózach indikujúcich priame ohrozenia života a zdravia matky. Moje etické závery nutne neodrážajú jeho osobný postoj, obzvlášť tam, kde sa odkláňam od oficiálnej línie katolíckej cirkvi.

Keywords: double-effect, intention, new natural law theory, therapeutic abortion, craniotomy

V tomto texte sa zaoberám problémom úmyslu a aplikáciou princípu dvojitého účinku na prípady spôsobenia smrti ľudského plodu umelým ukončením tehotenstva z terapeutických dôvodov.

Vychádzam z konzervatívneho² predpokladu, že priame ukončenie tehotenstva (priamy potrat) je okrem prípadov terapeutickú indikáciu neetický. Nevenujem sa v texte otázke právnej (aj keď podľa mojej mienky sú v prípade tehotenstva po konsenzuálnom styku veľmi dobré etické a právno-filozofické dôvody pre výraznú legislatívnu limitáciu interrupcií).³ Mojmím zámerom je sprecizovanie etickej argumentácie v prospech konzervatívneho postoja v otázke potratov spresnením pozície pri terapeutickú indikácii, pretože práve v tejto oblasti je prolife etická pozícia a argumentácia obzvlášť zraniteľná. Samozrejme, nemôžeme hovoriť o jednej konzervatívnej pozícii, ale minimálne o dvoch, ktoré sa líšia práve v otázke riešenia terapeutickú indikácie, často však vo verejnom priestore splyvajú do jedného celku. Je to do značnej miery z dôvodu, že kultúrne pozadie prolife pozície je do veľkej miery späté s katolíckou morálnou tradíciou a jej filozofickou argumentáciou. Mojmím zámerom je teda určitá kritika oficiálnej katolíckej pozície v otázke terapeutických potratov, no ako som už zmienil, ide o kritiku z konzervatívnej pozície. Aj ako nekatolík považujem katolícku argumentáciu v mnohom za prínosnú, inšpiratívnu a správnu, i keď v niektorých bodoch sa od nej odkláňam. Jedným z nich je aj prístup k riešeniu terapeutických indikácii k umelému potratu. Otázka terapeutickú indikácie pre priamy potrat sa tešila veľkému záujmu katolíckych morálnych teológov a filozofov v minulosti aj dnes a v 20. storočí vývoj formulácie oficiálnej pozície katolíckej cirkvi vyvrcholil vydaním encykliky *Evangelium vitae* (EV) pápežom Jánom Pavlom II. v roku 1995.

Terminologické rozlíšenie priameho a nepriameho skutku

V tomto texte budem pracovať s rozlíšením priameho a nepriameho potratu a tiež priameho a nepriameho zabitia. Čo znamená, že skutok je priamy, resp. nepriamy? V diskusiách o princípe dvojitého účinku pojem priamy označuje úmyselné konanie a odkazuje na zamýšľaný (finálny) cieľ (*finis ultimus*), prípadne prostriedok (blízky cieľ = *finis proximus*) skutku a jeho objekt.⁴ V kontexte zabitia, to znamená, že priame zabitie je takým skutkom, ktorý zahŕňa buď ako cieľ, alebo ako prostriedok úmyselné (chcené) zabitie. Nejde teda o skutok, kde smrť predstavuje síce predpokladaný, ale nie chcený účinok (v tom prípade ide o vedľajší

² Terminologicky budem používať rozlíšenie bežné v politickom diskurze na konzervatívnu a liberálnu pozíciu, prípadne na pozíciu prolife a prochoice, ktoré považujem za pomerne priliehavé kvôli dôraznému akcentovaniu hodnoty slobody a slobodnej voľby a kvôli akcentovaniu ochrany hodnoty života.

³ Zdôvodnenie oboch stanovísk (etickeho i právneho) si vyžaduje samostatný text, preto sa im nebudem v tomto texte venovať. Je to vopred artikulovaný predpoklad, z ktorého v texte vychádzam.

⁴ Porov. J. Finnis, "Intention in Direct Discrimination." In: *Intention and Identity. Collected Essays III*. Oxford: Oxford University Press, 269-276, 2011, 274. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0015>

účinnok). Príkladom takéhoto nepriameho zabitia môže byť vyhodenie osoby do ľadovej vody z preplneného záchranného člnu, ktorému hrozí potopenie, či náraz do skupiny náhodných chodcov vozidlom, ktorému zlyhali brzdy, a ktorého jedinou inou alternatívou je vrhnutie sa zo zrázu na kraji cesty. Prípadne v kontexte samovraždy je príkladom nepriameho zabitia krytie niekoho pred streľbou vlastným telom či pasívna eutanázia. V týchto prípadoch je síce usmrtenie vedomé, predvídané, ale stále nie chcené, čiže nie úmyselné, a teda nie priame.

Potrat môžeme definovať ako ukončenie tehotnosti vyňatím neživotaschopného plodu z tela matky (akýmkoľvek potrebným spôsobom), ktorého následkom je smrť plodu počas tohto procesu alebo po ňom. Priamym je potrat vtedy, ak úmyslom, objektom (aj čiastkovým) skutku nebolo nič iné ako toto vyňatie. Nepriamym je vtedy ak jeho vyňatie alebo vypudenie predstavuje vedľajší účinok aktu s iným úmyslom, napr. zastavenie krvácania podaním antihemoragík spôsobujúcich silné sťahy maternice alebo hysterektómia karcinómom napadnutej maternice (spolu s plodom) tehotnej ženy, či salpingektómia (spolu s embryom) poškodeného vajíčkovodu (či jeho časti) v prípade tubárneho ektopického tehotenstva.

Kľúčová otázka, ktorá z týchto dvoch definícií vyvstáva, je, či je priamy potrat priamym zabitím.

Oficiálna pozícia katolíckej cirkvi a jej filozofické zdôvodnenie

V katolíckej morálnej filozofii prevažuje stotožnenie priameho potratu s priamym zabitím. Kresťanská, nielen katolícka, tradícia historicky odmietala morálnu prípustnosť potratu od najranejších dôb. Jediná otázka, ktorá bola predmetom diskusie, bola práve terapeutická indikácia. Zdá sa, že už Tertullianus na začiatku 3. storočia morálne pripúšťal usmrtenie plodu z dôvodu záchrany matky.⁵ Vo vrcholnom stredoveku väčšina katolíckych autorov schvaľovala len nepriamy potrat. Následne v období 14.-18. storočia časť katolíckych moralistov pripúšťala dovolenosť priameho potratu ešte neoduševneného plodu (medzi nimi napr. aj významný španielsky jezuitský teológ a filozof Thomás Sánchez z Ávily (1550-1610).⁶

Na konci 19. storočia s rozvojom nových lekárskejších techník (išlo predovšetkým o zákrok kraniotómie nenarodeného dieťaťa) je táto otázka predmetom ešte intenzívnejšej pozornosti katolíckych moralistov a určitý počet autorov sa prikláňa aj k možnosti priameho terapeutického potratu.⁷ V tom čase sa k tomu po prvýkrát vyjadril aj Vatikán v niekoľkých krátkych dekrétach (v rokoch 1884, 1889, 1895, 1898 a 1902).⁸ Priamy potrat bol v nich jasne odmietnutý okrem prvých dvoch, menej jasných, stanovísk týkajúcich sa kraniotómie už zomierajúceho dieťaťa z roku 1884, resp. 1889, kde sa píše, že nie je možné na katolíckych vzdelávacích inštitúciách „s istotou učiť, že takýto zákrok je dovolený.“⁹

⁵ *De Anima* 25,4. Cit. podľa K. H. Peschke, *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 1999, 295.

⁶ Porov. *Ibidem*, 295.

⁷ Porov. *Ibidem*, 295.

⁸ Porov. ASS, 17, 556; DS 3258; 3298; 3337; 3358.

⁹ ASS 17, 556; DS 3258.

Všeobecne sa k tomuto problému magistérium katolíckej cirkvi vyjadrilo v roku 1930, keď pápež Pius XI. vydal encykliku *Casti Connubii*, v ktorej jednoznačne odmietol aj prípustnosť terapeutického potratu (čl. 32). To bolo zopakované aj v encyklike Pavla VI. *Humanae vitae* (čl. 14) v roku 1968 a následne veľmi autoritatívne aj encyklikou *Evangelium vitae* (EV) pápeža Jána Pavla II. z roku 1995,¹⁰ ktorá má práve v otázkach potratu a eutanázie rysy vyhlásenia, ktoré je katolíckou teológiou považované za neomylné. Samozrejme toto je už výsostne teologická otázka v kompetencii katolíckej cirkvi, no má veľký kultúrny vplyv na verejný diskurz. Disentujúce hlasy sa začali pomerne výraznejšie ozývať až po 2. vatikánskom koncile.

Z vecného hľadiska nevidím problém v katolíckej petrifikácii názoru morálnej neprípustnosti potratu vo všeobecnosti, problém, a to pomerne vážny, nastáva v prípade, ak by sa táto petrifikácia vzťahovala aj na výnimočné situácie potratu terapeutického, a to z textu encykliky pomerne jasne vyplýva. Zhrnuté na záver – faktom je, že od roku 1895 (resp. 1930 s encyklikou *Casti connubii*) je odmietnutie aj terapeutického potratu oficiálnou morálnou pozíciou katolíckej cirkvi (treba dodať, že stanovisko sa v tomto môže oprieť o pomerne jednohlasnú tradíciu s malým počtom disentujúcich hlasov), a zdá sa, že od roku 1995 aj pozíciou neomylnou.

Čo sa týka zdôvodnenia, ide v podstate o filozofickú argumentáciu, konkrétne o stotožnenie priameho potratu s priamym zabitím. Podľa prirodzeno-právnej teórie, ktorá tvorí základ katolíckej morálnej filozofie, tak ako cieľ, tak aj prostriedok skutku nesmie byť ničím, čo je samo o sebe morálne zlé (*malum per se/se ipsum*), tzn. niečo, čo priamo ničí niektoré zo základných ľudských dober, ako ľudský život, manželstvo, priateľstvo a ďalšie. Ide o vymedzenie sa voči konzekvenencializmu a zákaz takéhoto typu skutku predstavuje morálne absolútum bez ohľadu na okolnosti. Podľa katolíckej morálnej tradície je úmyselné (čiže priame) zabitie nevinnej osoby morálne neprijateľné, pretože priamo útočí na základné dobro ľudského života,¹¹ na čom sa s ňou ako autor textu úplne zhodujem. Tak to definuje aj EV 57:

„Absolútna nenarušiteľnosť nevinného ľudského života je totiž morálna pravda... priame zničenie života nevinnej ľudskej bytosti, najmä na začiatku a na konci jej existencie, je absolútnym a ťažkým morálnym prečinom...priame a úmysel-

¹⁰ EV 62: „Táto veľká jednomyselnosť doktrínálnej a disciplinárnej tradície Cirkvi umožnila Pavlovi VI. vyhlásiť, že učenie v tejto oblasti sa „nezmenilo a je nemeniteľné“. Preto mocou autority, ktorú Kristus udelil Petrovi a jeho nástupcom, v spoločenstve s biskupmi, ktorí veľakrát odsúdili umelý potrat...jednomyselne toto učenie schválili, vyhlasujem, že priamy potrat, to jest chcený ako cieľ alebo ako prostriedok, je vždy vážnym morálnym neporiadkom, lebo je dobrovoľným zabitím nevinnej ľudskej bytosti. Toto učenie, ktoré sa zakladá na prirodzenom zákone a na písanom Božom slove, odovzdáva sa tradíciou Cirkvi a učí ho riadne a všeobecné Magistérium. Žiadna okolnosť, žiaden cieľ nikdy nebudú môcť urobiť dovoleným čin, ktorý je vnútorne nedovolený, lebo sa protíví Božiemu zákonu, vpísanému do srdca každého človeka, ako ho uznáva samotný rozum a ako ho ohlasuje Cirkev.“

¹¹ Podľa niektorých autorov je nemorálne úmyselné zabitie akejkoľvek osoby (autori hlásiaci sa k tzv. novej teórii prirodzeného práva.

né zabitie nevinné ľudskej bytosti je vždy hlboko nemorálnym činom...Vedomé a dobrovoľné rozhodnutie zbaviť nevinnú ľudskú bytosť života je z morálneho hľadiska vždy zlo a nikdy nemôže byť dovolené ani ako cieľ, ani ako prostriedok na dobrý cieľ.“

Problém ale nastáva pri aplikácii tejto všeobecnej pozície na problém umelého potratu (EV 58 a 62):

„Umelý potrat je - nezávisle od toho, ako je vykonaný - vedomým a priamym zabitím ľudskej bytosti... Ale všetky tieto a im podobné dôvody,..., nikdy nemôžu ospravedlniť úmyselné pozbavenie života nevinné ľudskej bytosti.“

„Priamy potrat, to jest chcený ako cieľ alebo ako prostriedok, je vždy vážnym morálnym neporiadkom, lebo je dobrovoľným zabitím nevinné ľudskej bytosti.“

Túto argumentáciu a hodnotenie terapeutického potratu považujem za (aspoň zatiaľ) vrcholné vyjadrenie katolíckeho magistéria k tomuto problému a tak s ňou aj budem ďalej v texte pracovať.

Priamy potrat nie je automaticky aj priamym zabitím

Tento argumentácii sa dá rozumieť a pokiaľ by toto stotožnenie bolo správne, bola by celá argumentácia správna. Problémom je, že toto stotožnenie, zvlášť z prirodzeno-právnej perspektívy, správne nie je a žiaľ na ňom stojí a padá celá argumentácia oficiálnej katolíckej línie v otázke terapeutického potratu, čo považujem za závažný filozofický problém katolíckej prirodzeno-právnej tradície. Potrat v zmysle vyňatia plodu z tela matky, aj keď ide o úmyselné vyňatie, čiže priamy potrat, nie je jednoducho totožný s priamym zabitím. Táto, podľa mňa chyba, sa však nevyskytuje u všetkých katolíckych autorov a už vôbec nie u všetkých prirodzeno-právnych filozofov. Zdôrazňujem, že ide o problém filozofický a podľa môjho názoru pomerne ľahko identifikovateľný a riešiteľný.

Nie je prekvapujúce, do akej miery túto pozíciu kritizujú sekulárni liberálni autori rôzneho zafarbenia alebo aj samotní liberálni či liberálnejší katolícki autori, ktorí inklinujú k proporcionalizmu (B. Häring CSsR, R. McCormick SJ, Ch. Curran a ďalší), a pred prirodzeno-právnym rozlíšením priameho a nepriameho zabitia zdôrazňujú iné viac personalisticky znejúce argumenty. No k tomu stotožneniu sa kriticky alebo minimálne s odstupom stavajú aj niektorí konzervatívni katolícki (alebo aj nekatolícki) autori (G. Grisez, W. May, J. Noonan, J. Visser SJ, pri kraniotómii aj J. Finnis, J. Boyle či dokonca aj taký razantný katolícky konzervatívec ako M. Zalba SJ)¹², a to väčšinou práve s odvolaním sa na chybné rozlíšenie priameho a nepriameho. To ukazuje, že ide zrejme minimálne o kontroverznú pozíciu. Veľká časť týchto autorov sa hlási k tzv. novej teórii prirodze-

¹² Porov. W. May, "The Morality of Abortion," *The Linacre Quarterly* 41 (1974/1), 72-75; J. T. Noonan, "An Almost Absolute Value in History." In: *Morality of Abortion*, Cambridge: Harvard University Press, 1970, 1-59 <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674183032.c2>; Pre Vissera porov. K. H. Peschke, *Křesťanská etika...*, 298. Pre Griseza, Finnisa a Boyla pozri nižšie. Pre Zalbu porov. J. Finnis - G. Grisez - J. Boyle, "Direct' and 'Indirect'..." 254, pozn. 39.

ného práva (z menovaných všetci okrem Noonana, Vissera a Zalbu), ktorá kladie veľký dôraz na význam princípu dvojitého účinku (a teda aj na rozlíšenie priameho a nepriameho skutku – úmysel verzus vedľajší efekt. Tento princíp, ktorý samotný Tomáš Akvinský pozná a v obmedzenej miere ho využíva, no nevenuje až takú veľkú pozornosť, autori patriaci k novej teórii prirodzeného práva (*New Natural Law Theory*, ďalej len NNLT), naopak zdôrazňujú a hojne využívajú v lekárskej etike a v etike oprávneného násilia a retribučného súdництва.¹³ Rozdielne chápanie princípu dvojitého účinku u tradičných tomistov a u autorov NNLT súvisí s ich rozdielnym chápaním problému intencionality (úmyselnosti). Tento rozdiel dobre ilustruje a rámcuje aj spor dvoch veľikánov oboch tradícií – Gertrude Elisabeth M. Anscombová a Johna Finnisa.¹⁴

Pozícia tohto textu je naopak blízka riešeniu Johna Finnisa, Germaina Griseza a autorov NNLT. Text argumentuje v neprospech zákazu terapeutických potratov založenom na chápaní priameho potratu ako priameho zabitia. Vráťme sa ale ešte k Tomášovi a k jeho použitiu princípu dvojitého účinku a k tomu, ako ho potom v prípade terapeutických potratov uchopia autori NNLT. Tomáš toto rozlíšenie medzi priamym a nepriamym zabitím robí v prípade zabitia v oprávnenej sebaobrane v Sume Teologickej.¹⁵ Grisez na toto jeho rozlíšenie nadväzuje¹⁶, no výrazne rozširuje jeho použitie práve na problém terapeutických potratov¹⁷ (ale aj na zabíjanie v spravodlivej vojne, no odmieta už trest smrti¹⁸). Finnis a Boyle to explicitne pripúšťajú len v prípade kraniotómie.¹⁹ Tieto rozdiely v aplikácii princípu dvojitého účinku sa prejavujú v celom rade problémov, príkladov a mentálnych experimentov (kraniotómia, terapeutický potrat, príklady s uviaznutými jaskyniarimi, trest smrti), kde ich väčšinou proponenti NNLT riešia odlišne od tradičných tomistov.

Jadrom sporu je, či je extenzívnejšia aplikácia princípu dvojitého účinku, ktorú prezentuje NNLT, správna. Keďže cirkevné dokumenty filozoficky nezdôvodňujú, prečo považujú priamy potrat za priame zabitie (len to automaticky predpokladajú), ako náhradu za ich absentujúce zdôvodnenie si vezmem argumentáciu

¹³ Jeho dejinný vývoj vrátane niektorých príkladov jeho bioetického a právneho využitia popisuje David Černý vo svojej detailnej monografii, *Princíp dvojitého účinku. Zabíjanie v mezích morálky*. Praha: Academia 2016. Dobré predstavenie princípu nájdeme aj v texte P. Dancáka, "The Doctrine of Double Effect: An Aid in Decision-Making", *Studia Ecologiae et Bioethicae* 18 (2020/3), 19-28. <https://doi.org/10.21697/seb.2020.18.3.03>

¹⁴ Tento spor veľmi prehľadne zhrnul vo svojej popularizačnej eseji Jakub Betinský, aj keď on v závere uprednostňuje riešenie G. E. M. Anscombeovej. Porov. „Keď neurobiť nič je jediným správnym riešením.“ *Postoj.sk*, 2019. Dostupné online: <https://www.postoj.sk/49434/ked-neurobit-nic-je-jediny-spravny-riesenim>.

¹⁵ *ST* IIa-IIae, q. 64, a. 7, co.

¹⁶ Porov. G. Grisez, "Toward a Consistent Natural-Law Ethics of Killing" *AJL* 15, 1970, 73-79; Abortion: The Myths, the Realities, and the Arguments. New York – Cleveland: Corpus Books 1970, 326-330, 335-336. <https://doi.org/10.1093/ajl/15.1.64>

¹⁷ Porov. G. Grisez, "Toward a Consistent..." 94-95; Abortion... 73, 340-341.

¹⁸ Porov. G. Grisez, "Toward a Consistent..." 66-73, 90-91; Abortion... 335-336.

¹⁹ Porov. J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, "Direct' and 'Indirect' in Action." In: *Intention and Identity...*, 236-268, s. 250-255, 257-58 <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0014>; J. Boyle, "Double-Effect and a Certain Type of Embryotomy." *IThQ* 44 (1977/4), 304-318. <https://doi.org/10.1177/002114007704400404>

G. E. M. Anscombeovej, ktorej pozícia sa blíži pozícii cirkevných dokumentov. Tá je tiež zástankyňou princípu dvojitého účinku, no oproti predstaviteľom NNLT je ochotná pripustiť jeho použitie len v obmedzenejšej miere, a preto jej námietky proti extenzívnejšiemu použitiu princípu môžu odrážať dôvody magistéria. Vo svojich textoch uvádza niekoľko príkladov, v prípade ktorých sa zamýšľa nad tým, „pod akým opisom“ je treba interpretovať úmysel skutku, resp. jeho cieľ = objekt.

Vezmime si Anscombeovej mentálny experiment o zaseknutom jaskyniarovi z roku 1982.²⁰ V ňom uviazne šesť jaskyniarov z dôvodu zemetrasenia tesne pred východom z jaskyne, pričom jeden z nich je zavalený obrovským balvanom, ktorého pohnutie bezprostredne vedie k smrti zavaleného muža, a ktorý je práve ten, čo blokuje východ z jaskyne, a teda nie je možné sprístupniť východ bez toho, aby sme nespôsobili smrť dotyčného. Problém je, že jaskyňa sa začína naplňať vodou a ostatným piatim hrozí utopenie, pokiaľ tou skalou nepohnú a nespriechodnia východ. Otázkou je, či je dovolené spôsobiť smrť tohto muža, aby sme zachránili ostatných. A ak prijímame predpoklad, že úmyselné zabitie (nevinného) človeka je neprípustné, tak odpoveď, čo sa dovolenosti tohto zákroku týka, stojí na odpovedi na otázku, či je odvalenie balvanu priamym zabitím. Podľa autora textu nie a takýto zákrok je podľa neho dovolený, pretože smrť muža nefiguruje v úmysle „odvalenia balvanu“ ako objekt úmyslu, ale je len bezprostredným vedľajším účinkom. Intencionálne je možné oba aspekty oddeliť. Podľa Anscombeovej je však spojenie odvalenia balvanu a usmrtenia jaskyniara také bezprostredné a tesné, že nejde o skutočné oddelenie zabitia od úmyslu.²¹

Ešte evidentnejší je tento problém blízkosti, resp. bezprostrednosti pri staršom jaskyniarskom príklade z pera Philippy Footovej z roku 1967, kde sa prvý z jaskyniarov, ktorý bol objemnejší a nerozumne šiel ako prvý, zasekne vo východe jaskyne a ostatní sú pri hroziacom utopení v dileme, či použiť dynamit, roztrhať ho na kusy a uvoľniť tak východ.²²

Je jasné, že úmyslom, čiže vzdialeným cieľom (*finis ultimus*), je záchrana jaskyniarov. Jedným z prostriedkov, čiže proximálnym (blízkym) cieľom (*finis proximus*), je uvoľnenie východu odvalením balvanu, ktorý rozmliaždi hlavu jedného z nich, resp. odpálením dynamitu, ktorý objemnejšieho zakliesneného jaskyniara roztrhá na kusy. Podľa Anscombeovej (aj podľa Footovej) je spojenie oboch aspektov tak tesné, že ich nie je možné intencionálne oddeliť. Podľa Anscombeovej sa nedá popísať udalosť len „pod opisom“²³ úmyslu odvalenia balvanu, lebo to

²⁰ Porov. G. E. M. Anscombová, „Action, Intention and ‘Double Effect.’“ In: M. Geach - L. Gormally (eds.), *Human Life, Action and Ethics. Essays by G. E. M. Anscombe*, Exeter: Imprint Academic 2005, 221-224.

²¹ Porov. Ibidem, 222-225.

²² Ph. Footová, „Problém interrupcií a doktrína dvojitého účinku.“ In: Ph. Footová et al., *Právo ženy? Interrupcia: Neriešiteľná otázka*. Bratislava: Kalligram 2004, 10. Footová však napísala text s úmyslom sponchybníť princíp dvojitého účinku a formu jeho používania v katolíckej tradícii.

²³ „under a description“ – tento *terminus technicus* pre opis úmyslu skutku zaviedla Anscombová ešte vo svojom traktáte *Intention* z roku 1957. Porov. G. E. M. Anscombová, *Intention*.² Cambridge – London: Harvard University Press 2000, napr. 11-12, 28-30 a iné.

zahrňuje aj rozdrvenie hlavy a spôsobenie smrti. Podľa Anscombeovej úmysel teda vystupuje „pod opisom“ odvalenia balvanu a spôsobenia smrti.²⁴ Samozrejme, súhlasím, že pohnutím balvanu, resp. odpálením dynamitu dochádza k spôsobeniu smrti, no deje sa tak len v rovine toho, čo Tomáš Akvinský označuje ako *in genere naturae*, čiže „v poriadku fyzikálnych zákonitostí a kauzality (dosl. v poriadku prírody),“ no nie *in genere moris*, čiže „v poriadku morálneho skutku,“ ktorý je formovaný úmyslom.²⁵ A ten je podľa Finnis, Griseza a Boyla (a aj podľa Tomáša)²⁶ a ďalších predstaviteľov NNLT formovaný objektom, na ktorý sa pri voľbe (*electio*) skutku zameriava naša myseľ.²⁷ Nápomocným nám pri riešení problému blízkosti bude aj fakt nedeliteľnosti skutku (*indivisibility of performance*), na ktorý upozorňuje Grisez.²⁸ Tzn., že jeden skutok môže mať viacero kauzálnych účinkov, no aktérom môže byť zamýšľaný len jeden z nich, ktorý je však fyzikálno-kauzálny (no nie však intencionálne) neoddeliteľne spojený s ostatnými. Finnis kladie dôraz ešte na ďalšiu dôležitú vec. Tou je „perspektíva konajúcej osoby“ (*perspective of the acting person*),²⁹ ktorá zdôrazňuje, že jedine konajúca osoba má úplný vhľad do svojho úmyslu, a teda úmysel musí byť posudzovaný striktno z jej perspektívy (samozrejme za predpokladu, že ide o čestnú osobu jasnej mysle).³⁰ Preto hodnotenie konania človeka nezávisí primárne od toho, ako to konanie pôsobí navonok a „pod akým“ opisom úmyslu ho vnímajú okolostojaci. Pre Finnis je „Ľudský skutok úmyslom, s ktorým dané konanie bolo konané.“³¹ Preto môže potom Finnis povedať:

„Čokoľvek, čo (hoc aj veľmi nechotne) započítaš – a len to, čo ty započítaš – v prospech tvojho konania (pod opisom, ktoré má (toto konanie) v tvojom skutočnom praktickom uvažovaní) do správneho popisu tvojich dôvodov = motívov = úmyslov = cieľov = prostriedkov (a teda tvojho skutku).“³²

²⁴ Porov. G. E. M. Anscombová, „Action, Intention...“, 223-224.

²⁵ Porov. J. Finnis, „Intention and Objects.“ In: *Intention and Identity...*, 164-170. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0010>

²⁶ *De Anima* lect. 6: „Per objecta cognoscimus actus,“; *De Malo* q.2, a.4 ad 9: „finis proximus actus idem est quod obiectum“; q.2 a.6 ad 9: „actus moralis non habet speciem a fine remoto, sed a fine proximo, qui est obiectum.“

²⁷ S tým po vzore Tomáša súhlasí aj Anscombová, no jej analýza úmyslu a opisu skutku sa pri konkrétnych aplikáciach líši od autorov NNLT. Ona kladie veľký dôraz na už spomenutý problém blízkosti, resp. bezprostrednosti. Porov. J. Finnis, „Human Acts.“ In: *Intention and Identity...*, 149 <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0009>; „Intention and Objects.“, 158, 161-162, 165-168 <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0010>; „Intention and Side Effects“ In: *Intention and Identity...*, 191 <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0011>; J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, „‘Direct’ and ‘Indirect’...“ 240, 244-252. Rovnako to formuluje aj encyklika *Veritatis Splendor* (čl. 78, 79, 81), pri ktorej prvom aj druhom drafte bol Grisez požiadaný o zaslanie pripomienok a komentárov, ktoré následne vypracoval s Finnisovou pomocou. Porov. J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, „‘Direct’ and ‘Indirect’...“ 245.

²⁸ Porov. G. Grisez, „Toward a Consistent...“, 88-91; *Abortion...*, 333-335, 340-341.

²⁹ Porov. J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, „‘Direct’ and ‘Indirect’...“, 243-246.

³⁰ Porov. J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, „‘Direct’ and ‘Indirect’...“, 258. To má zamedziť tomu, aby táto perspektíva nebola zneužitá na nečestnú rétorickú sofistiku pri formulovaní toho, „pod akým opisom“ úmyslu prezentujem daný skutok.

³¹ J. Finnis, „Intention and Side Effects.“..., 191. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0011>

³² J. Finnis, „Intention in Direct Discrimination.“..., 274. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0015>

A ešte Finnis:

„Pre morálne hodnotenie a úsudok, skutok je tým, čím je, práve čím je *per se* (skrze seba samého), tzn. práve tak ako je zamýšľaný, pod opisom, ktorý má vo svojom pláne, ktorý konateľ prijal voľbou – nie pod seba-podvádzajúcim opisom ponúknutým svedomiu na racionalizáciu zla, ale pod opisom ktorý má (konateľ) v praktickom uvažovaní, ktoré robí voľbu (plán) rozumnou, vhodnou a robí z nej „vec, ktorú mám urobiť.““³³

Inými slovami, ide o zameranie sa mysle a voľby na určitý aspekt zvažovanej udalosti, ktorý je síce fyzikálno-kauzálne úzko spätý, alebo dokonca totožný, s inými aspektmi tejto udalosti, no je to aspekt iný, a preto je volitívne a intencionálne oddeliteľný. Pri odvalení balvanu je objektom mysle balvan a jeho odvalenie, zavalená osoba, jej hlava a jej rozdrvenie, či dokonca jej smrť objekt vôbec nepredstavujú. Proximátnym cieľom je odvalenie balvanu bez ohľadu na to, či sa tam nachádza niekoho hlava alebo nie. Ani smrť, ani rozdrvenie hlavy k uvoľneniu východu nijako neprispievajú. Aby som ho uvoľnil, nemusím hlavu rozdrviť, ani danému nešťastníkovi nemusím spôsobiť smrť (keby sa nachádzal trochu ďalej tak to ani nespôsobím). Potrebujem len odvaliť kameň. Preto rozdrvenie hlavy ani smrť nijako nefigurujú ako prostriedky k uvoľneniu východu.

Analogicky môžeme uvažovať pri použití dynamitu. Potrebujeme uvoľniť predmet, ktorý zatarasil východ bez ohľadu na to, čo je to za predmet. To je objektom našej voľby. Smrť zaseknutého jaskyniara nijako k uvoľneniu východu neprispieva. Dokonca si naopak želám, aby nejakým zázrakom výbuch prežil a východ bol uvoľnený bez jeho smrti. Ak by bol východ zakliesnený iným non-humánym predmetom, použili by sme na jeho uvoľnenie dynamit úplne rovnakým spôsobom. Ide o zmenu fyzických rozmerov daného predmetu bez ohľadu na jeho charakter. Smrť jaskyniara teda tiež nefiguruje ako prostriedok, a teda nie je súčasťou úmyslu.

Presuňme sa už ale k téme tohto textu, k terapeutickým potratom. Začnime klasickým problémom kraniotómie.³⁴ Podľa tradičných zástancov princípu dvojitého účinku (väčšinou ide o klasických tomistov) je rozdrvenie hlavičky bábätka, resp. jeho smrť, prostriedkom k záchrane života rodičky, a teda súčasťou úmyslu lekára. Anscombová a ďalší by tu aplikovali problém blízkosti na stlačenie hlavičky a smrť bábätka. No v skutočnosti jeho smrť nijako neprispieva k záchrane rodičky. Zase tu, podľa môjho názoru, dochádza k zahmlievaniu rozdielu medzi úmyslom a fyzikálno-kauzálnym účinkom. Objektom aktu stlačenia hlavičky bábätka je zmenšenie rozmerov predmetu, ktorý je zakliesnený v pôrodných cestách rodičky. Situácia je tak podobná príkladu s dynamitom. Kvôli záchrane rodičky tu nie je žiadna nutnosť usmrtiť bábätko, jeho smrť situácii nijako nena-

³³ J. Finnis, „*Intention and Objects*...“, 165. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0010>

³⁴ Podľa Finnisa procedúra kraniotómie nie je potrebná pre záchranu života tehotnej ženy vo vyspelých zdravotníckych systémoch zhruba od roku 1945. Porov. J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, „‘Direct’ and ‘Indirect’...“, 249, pozn. 32. Podľa MUDr. Žiga sa ešte v Česko-Slovensku v 70. rokoch 20. storočia vykonávala kraniotómia, resp. tzv. zmenšovacie operácie, ale už výhradne len v prípade mŕtvych plodov.

pomáha. Zároveň, ak by sme si predstavili teoretickú možnosť, že postačujúce by bolo len veľmi mierne stlačenie, nemuselo by spôsobiť nutne smrť dieťaťa. A po jeho vytiahnutí by už neexistoval žiaden dôvod pre akýkoľvek ďalší dieťaťku ubližujúci zákrok. Naopak, bola by mu poskytnutá plná potrebná starostlivosť. To nám tiež ukazuje rozdiel medzi úmyselným zabitím. Pretože, pokiaľ má niekto úmysel usmrtiť niekoho, tento úmysel bude aktualizovaný až smrťou obete (ak vychádzame z toho, že skutok je aktualizáciou úmyslu),³⁵ a teda, pokiaľ konajúci svoj úmysel nezmenil, dokoná ho až zabitím, teda neprestane, kým svoj úmysel nenaplní. Úmyselné zabitie nenarodeného dieťaťa by tak najlepšie predstavoval neterapeutický potrat už viabilného dieťaťa. V porovnaní s kraniotómiou by bol najlepším príkladom tzv. *partial birth abortion*, ktorý je z fyzikálno-kauzálneho hľadiska takmer identický s terapeutickou kraniotómiou, keď dochádza k neterapeutickej kraniotómii a úmyselnému zabitiu už viabilného dieťaťa.³⁶

Kraniotómiu analyzuje aj David Černý. Jeho analýza je však nejednoznačná a podľa môjho názoru aj málo presvedčivá. V prvom momente tvrdí, že by hysterektómia tehotnej ženy (vyňatie poškodenej maternice spolu s plodom) a kraniotómia bábätka pre záchranu ženy-rodíčky nemuseli byť morálne asymetrické (potiaľ s ním súhlasím) z hľadiska princípu dvojitého účinku.³⁷ Následne však predsa len tvrdí v línii s Anscombeovej problémom blízkosti a s jej (podľa môjho názoru chybné mienenou) kritikou intencií ako údajných „karteziánskych“ mentálnych nálepiek, že objektom proximátneho cieľa je smrť bábätka.³⁸ Jeho argumentácia je však trochu nejasná a obratom ju spätne sám nepriamo problematizuje rozlíšením prípadu aktívnej a pasívnej eutanázie.³⁹ Neskôr v ďalšej pasáži ešte dokonca pripúšťa aj interpretáciu, že pri kraniotómii naozaj nemusí figurovať smrť dieťaťa ako prostriedok, ale že sa len spôsobuje tzv. zlý vecný stav zmrzačenia dieťaťa, a tým je zdôvodnená jeho nedovolenosť.⁴⁰

Podľa môjho názoru ani toto nie je správna interpretácia, pretože zmrzačenie dieťaťa nie je objektom proximátneho cieľa. Je to zjavné na otázke, čo je aktualizáciou tohto proximátneho úmyslu. V žiadnom prípade to nie je úmyselné zmrzačenie. Ak by to tak bolo, tak v prípade, že by sa lekárovi podarilo uvoľniť hlavičku dieťaťa bez veľkého poškodenia, musel by svoj úmysel zmrzačenia aktualizovať a dovrieť aj po jeho uvoľnení, hlavičku dodatočne rozdrviť a dieťa zmrzačiť, resp. usmrtiť. Išlo by tak v podstate už o *partial birth abortion*. Objektom proximátneho cieľa je isté zmenšenie fyzického rozmeru predmetu zakliesneného v pôrodných cestách spôsobujúceho patologický stav, ktorý vedie k smrti rodíčky (prípadne aj dieťaťa) bez ohľadu na to, či ide o živé dieťa, mŕtvy plod alebo hydatidóznou molu. Tvrdenie o úmysle zmrzačiť dieťa by v prípade mŕtveho plodu či moly hydatidózy znelo absurdne. Objektom úmyslu je zmenšenie rozmeru hlavičky dieťaťa do tej miery, pokiaľ nie je uvoľnená. Cieľom dovriešenia skutku je teda zmena jej rozmeru

³⁵ Porov. D. Černý, *Princip dvojitého účinku...*, 200, 206.

³⁶ Porov. J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, „Direct and Indirect...“, 252.

³⁷ Porov. D. Černý, *Princip dvojitého účinku...*, 168-172.

³⁸ Porov. D. Černý, *Princip dvojitého účinku...*, 172-175.

³⁹ Porov. *Ibidem*, 175-177.

⁴⁰ Porov. *Ibidem*, 203-205. Černý sa kraniotómii venuje ešte aj v inom texte. Porov. D. Černý, „Princip dvojitého účinku a trolleyologie“, *Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky* 9 (2019/1), 43-44.

umožňujúca uvoľnenie pôrodných ciest matky (to je hranica, pokiaľ bude lekár pokračovať v dovršovaní svojho úmyslu), nie jej zmrzačenie.

Z toho dôvodu sa domnievame, že problém blízkosti je ľahko riešiteľný domnelý problém, ktorého riešenie je založené na dôslednej analýze úmyslu skutku a na dôslednom rozlíšení úmyslu a kauzálneho účinku.⁴¹

Aplikácia princípu dvojitého účinku na problém terapeutických potratov

Po tejto analýze náročnejších príkladov so zakliesneným (Footová) a zavaleným jaskyniarom (Anscombová) a po probléme terapeutickú kraniotómiu by už malo byť pomerne zreteľné, že iné, dnes stále ešte reálne sa objavujúce, prípady terapeutických potratov, kde je rozlíšenie prostriedku od vedľajšieho účinku konceptuálne výrazne jasnejšie ako pri kraniotómii, nepredstavujú priame, teda úmyselné, zabitie plodu.

Z tohto hľadiska je veľmi zaujímavé, že Finnis pomerne razantne obhajuje potenciálnu dovolenosť kraniotómie (pri ktorej môžu byť pochybnosti o tom, či ide naozaj o nepriame zabitie, rozhodne väčšie, ako, povedzme pri vyňatí neporušeného ne-viabilného plodu),⁴² no nerozširuje jej aplikácie na iné prípady priamych terapeutických potratov (na rozdiel od Griseza). Dôvodom, ktoré k tomu Finnis zrejme vedú, je potrebné sa venovať v samostatnom texte. Naopak Grisez otvorene aplikuje princíp dvojitého účinku na terapeutické potraty ohrozujúce život matky vo všeobecnosti a obhajuje ich principiálnu dovolenosť z dôvodu, že nepredstavujú úmyselné zabitie plodu. Explicitne ich rozširuje na prípady ektopických tehotenstiev všeobecne. Tzn. na všetky typy potratov pri ektopických tehotenstvách (aj na potraty pri abdominálnych, aj na preventívne potraty pred poškodením vajíčkovodov pri tubárnych tehotenstvách) oproti bežne v katolíckych príručkách morálnej teológie dovoleným potratom len pri tubárnych tehotenstvách vo fáze po poškodení vajíčkovodu a jeho následnom odstránení.⁴³ A tiež na prípady potratu pri tehotenstve súbežne s chorobami srdca a obličiek⁴⁴ (čo by v prípade smrti ženy znamenalo v ranej fáze tehotnosti istú smrť aj pre dieťa). V neskoršom období formuloval pravidlo ohrozenia života ženy viac explicitne, obmedzujúc ho len na prípad, keď hrozí smrť aj matke, aj plodu (dokonca píše, že „keď by čakanie viedlo k smrti oboch a neexistuje cesta, ako zachrániť dieťa“),⁴⁵ no zároveň je jeho pozícia pri týchto podmienkach, za ktorých môže byť priamy potrat morálne prijateľne vykonaný pre záchranu matky, trochu nejasná.⁴⁶

⁴¹ Iný názor a kritiku pozície NNLT ku kraniotómii a terapeutickým potratom prezentuje napr. I. Alexanderová v článku „Redefining Direct and Indirect Abortions through ‘The Perspective of the Acting Person’: A Misreading of Veritatis Splendor“, *The Linacre Quarterly* 86 (2019/1), 28-46. <https://doi.org/10.1177/0024363919838852>

⁴² Čo priznáva aj Grisez. Porov. *The Way of the Lord Jesus II: 'Living a Christian Life.'* Cincinnati: Franciscan Press: 1993, c. 8, q. D.3.d). Dostupné online: <http://twotlj.org/G-2-8-D.html>.

⁴³ Porov. K. H. Peschke, *Křesťanská etika...*, 256-257; M. P. Faggioni, *Život v našich rukách: Manuál teologickej bioetiky*. Spišská Kapitula 2012, 316-317.

⁴⁴ Porov. G. Grisez, „Toward a Consistent...“, 94-95; *Abortion...* 73, 340-341.

⁴⁵ Porov. G. Grisez, *The Way...*, c. 8, q. D.3.d). Dostupné online: <http://twotlj.org/G-2-8-D.html>.

⁴⁶ Ďalej totiž píše: „(A)k môže byť vykonaná operácia s vyhlídkou záchranu jedného života, spravodlivosť v zaobchádzaní môže vyžadovať postup, pri ktorom je pravdepodobnejšie, že zachráni aspoň jeden život. Postup cestou, ktorá určite povedie k smrti bábätka a poskytuje len

Z veľkej časti s Grisezom súhlasím, no nepovažujem za rozumné jeho limitujúce podmienky, keď je možné priamy terapeutický potrat morálne prijateľne vykonať. Podľa môjho názoru, v situácii, keď ide o život matky a jej možnosti na záchranu nie sú zanedbateľné, hoc aj malé (a menšie ako v prípade dieťaťa), no stále reálne,⁴⁷ je vždy morálne prijateľné vykonať aj priamy terapeutický potrat, pokiaľ je jeho úmyslom len vyňatie ne-viabilného plodu, aj keby malo dôjsť k neúmyselnému porušeniu telesnej integrity plodu a následne k jeho smrti, ak sa potrat vykonáva v ranom štádiu kyretážou alebo vákuovou extrakciou. Rozumiem Grisezovej pozícii o uprednostnení života s vyššou šancou na prežitie, no výška šance na prežitie ako jediné či rozhodujúce kritérium predstavuje príliš utilitaristický prístup. Nikto nemá morálnu povinnosť dobrovoľnej obeť a má morálne právo použiť morálne prijateľné prostriedky (pokiaľ nejde o úmyselné zabitie či iné skutky, ktoré predstavujú *per se malum*) pre svoju záchranu, zvlášť ak súvisia s integritou vlastného tela v zmysle prítomnosti inej ľudskej bytosti,⁴⁸ ktorá zhoršuje zdravotný stav tehotnej ženy. V tomto sa môj postoj (ktorý stále definujem ako konzervatívnu prirodzeno-právnu perspektívu) líši oproti Grisezovmu.

Otázka, ktorá ostáva nie úplne zodpovedaná, a ktorú nechcem definitívne zodpovedať, pretože by si vyžadovala hlbšiu analýzu v samostatnom texte, je riešenie situácií tehotenstiev, keď pokračovanie tehotenstva síce priamo neohrozuje matku na živote, ale vážne zhoršuje jej stav. Domnievam sa však, že aj v takýchto situáciách, keď pokračovanie tehotenstva môže viesť napr. k dekompenzácii srdca či k zhoršeniu už existujúcich kardio-pulmonálnych patológií, k strate zraku (pri kardiovaskulárnych a renálnych patológiách) alebo k nenávratnému poškodeniu obličiek, alebo aj mozgu (napr. pre-eklampsia),⁴⁹ má žena morálne právo podniknúť kroky k záchrane svojho zdravia (pokiaľ nejde o priame zabitie), pretože pokračovanie tehotenstva (pokračujúca prítomnosť dieťaťa v tele matky) predstavuje príčinu, ktorá spolupôsobuje zhoršeniu zdravotného stavu matky.⁵⁰

V nasledujúcom odseku chcem zhrnúť, pri ktorých typoch diagnóz skutočne môže (síce ide o málo časté prípady) dôjsť ku konfliktu tehotnosti a života matky

obmedzenú šancu na záchranu matky, môže byť nespravodlivou diskrimináciou, keď alternatívou by bola istá smrť matky s vyššou šancou pre záchranu dieťaťa.“ Ibidem, c. 8, q. D.3.e). Dostupné online: <http://twotlj.org/G-2-8-D.html>. Z toho zrejme vyplýva, že podľa Griseza je jeden z rozhodujúcich faktorov výška šance na záchranu jedného či druhého života, a teda treba uprednostniť záchranu toho života, ktorý má väčšiu šancu na prežitie, čo je do istej miery rozumné, ale nie rozhodujúce, keďže ide o matkino telo, a tak jej vzniká podľa môjho názoru nárok na ochranu jej telesnej integrity v prípade záchrany jej života. Čím nespochybnujem, že sa môže rozhodnúť podstúpiť väčšie riziko pre záchranu svojho dieťaťa. Grisez ešte dodáva v ďalšom odstavci, že je treba zohľadniť aj ďalšie dobré ako je matkin vzťah k nenarodenému dieťaťu, ale aj k ostatným deťom, čo sa zdá ako rozumný prístup.

⁴⁷ Ak by bola situácia pre ženu úplne beznádejná, potom je naozaj sporné, či nie je z etického hľadiska správnejšie uprednostniť záchranu života, ktorý má nádej na prežitie.

⁴⁸ Na túto prítomnosť má nenarodené dieťa samozrejme morálny nárok ako na svoje jediné možné prirodzené prostredie umožňujúce mu prežiť pokiaľ svojou prítomnosťou nespôsobuje alebo nezhoršuje patologický stav matky.

⁴⁹ Porov. M. P. Faggioni, *Život v našich...*, 316.

⁵⁰ Hovorím len o dovolenosti. Tým netvrdím, že seba-obeta zdravia by nemohla byť cnostnejšou voľbou.

a ďalšie pokračovanie tehotenstva predstavuje priame ohrozenie života matky. Podľa MUDr. Žiga je potrebné ukončiť akékoľvek mimomaternicové tehotenstvo, či abdominálne, alebo tubárne, z dôvodu hrozby masívneho krvácania a septických stavov. Tradičná katolícka moralistika interpretovala ako nepriamy potrat (a teda aj ako nepriame zabitie) len odstránenie poškodeného vajíčkovodu spolu s uhnízeným embryom. Tzn., že sa čakalo, kým embryo poškodí vajíčkovod a potom sa takýto patologický vajíčkovod odstráni.⁵¹ Vyňatie embrya pred vznikom patologických zmien sa považovalo za priamy potrat a priame zabitie. Podobne aj pri abdominálnom tehotenstve.⁵² Súhlasím, že skutočne ide o priame (úmyselné) ukončenie tehotenstva, teda potrat, ale ten v tomto prípade nepredstavuje priame zabitie, pretože jeho úmyslom je len vyňatie embrya z dôvodu zlepšenia fyziologického stavu matky a smrť dieťaťa predstavuje vedľajší (síce predvídaný, ale nezamýšľaný) účinok. Jeho smrť nie je chcená, a preto nefiguruje ako objekt úmyslu.

Podobne je treba ukončiť tehotenstvo v niektorých prípadoch pre-eklampsie, aby nedošlo k eklamptickým stavom, ktoré sú už priamo život ohrozujúce a pri ďalších patológiách obličiek. Takisto aj pri niektorých kardio-vaskulárnych a kardio-pulmonálnych patológiách, ale tiež pri vážnych imunitných poruchách. Ďalej v prípadoch masívneho intra-uterinného krvácania, napr. pri ruptúre maternice. Pri všetkých týchto prípadoch je podľa môjho názoru eticky bezpečné vnímať priame ukončenie tehotenstva ako nepriame zabitie, pokiaľ by dieťaťko z dôvodu ne-viability neprežilo. Samozrejme, pokiaľ je možné nejaký čas čakať, prípadne sa problém odhalí či vyskytne až na hrane viability plodu (približne po 24. týždni tehotenstva), po tejto dobe je možné už dieťaťko pomerne bezpečne vyňať s dobrou vyhlídkou prežitia bez následkov.⁵³

Samostatnou kapitolou sú prípady zhubných nádorov (napr. karcinóm prsníka). Pri nich nie je nutné tehotenstvo ihneď ukončiť. Po 12. týždni tehotenstva je možné začať s onkologickou liečbou bez veľkého rizika poškodenia plodu a po 24. týždni je v prípade núdze zase možné dieťaťko vyňať predčasným pôrodom. Je však pravdou, že pri okamžitom ukončení tehotenstva sa efektívnosť onkologickej liečby zvyšuje a pri ohrození života matky tak rastie šanca na jej záchranu. Samozrejme, túto mieru zvýšenia šance (za cenu úmrtia dieťaťa v prípade jeho ne-viability) je ťažké vopred predikovať, preto je otázne, či je takýto krok morálne prijateľný. No domnievam sa, že ani túto možnosť netreba hneď morálne odmietnuť a skôr záleží od konkrétnej situácie, ktorú musí vyhodnotiť sama matka po porade s lekárom.

Záver

V texte som sa snažil ukázať rozdiely medzi chápaním a aplikáciou princípu dvojitého účinku (pri probléme terapeutických potratov a inde) v dvoch hlavných prúdoch tradície princípu dvojitého účinku, ktoré sa do veľkej miery kryjú s kla-

⁵¹ Porov. K. H. Peschke, *Křesťanská etika...*, 256.

⁵² Porov. *Ibidem*, 256-257.

⁵³ S týmto zoznamom diagnóz v zásade súhlasí aj Faggioni (pridáva ešte chorio-amnionitídu), i keď on priamy potrat odmieta. Porov. Faggioni, *Ibidem*, 316.

sickou a novou teóriou prirodzeného práva. Na viacerých mentálnych experimentoch a príkladoch som vysvetlil moje chápanie úmyslu (objektu) skutku v súvislosti s princípom dvojitého účinku a jeho aplikáciou. Obzvlášť som sa zamerl na prípad kraniotómie, kde som vysvetlil rozdiel v mojom chápaní úmyslu, ktoré je v línii NNLT a chápaním G. E. M. Anscombeovej, tradičnej katolíckej moralistiky a oficiálnych dokumentov katolíckej cirkvi. Domnievam sa, že Anscombová a s ňou aj veľká časť predstaviteľov klasickej teórie prirodzeného práva spolu s cirkevnými dokumentmi sa v určitej malej miere dopúšťa istého „reverzného konzekvencializmu,“ keď v niektorých prípadoch chybne morálne neschvaľujú niektoré typy skutkov len na základe ich bezprostredného kauzálneho účinku a nie na základe ich úmyslu a jeho objektu, čo je dôsledkom nedôslednej analýzy objektu skutku a aplikácie princípu dvojitého účinku, ktorý je taký zásadný pre katolícku bioetiku v posledných deväťdesiatich rokoch.

Snažil som sa ukázať, že je chybným záverom považovať priamy potrat automaticky za priame zabitie (obzvlášť pri terapeutických potratoch), čo je ale stále plne v súlade s princípmi (no nie s aplikáciou) katolíckej morálnej tradície v otázke princípu dvojitého účinku, vrátane diel Tomáša Akvinského i encykliky *Veritatis Splendor*.⁵⁴ To by mohlo viesť k širšej diskusii o morálnej prijateľnosti vymedzených prípadov terapeutických potratov. Umožnilo by to katolíckej etike vyhnúť sa kritike z nekatolíckych i sekulárnych radov (v tomto podľa mňa skutočne oprávnenej) za jej doterajší postoj v tejto otázke, pôsobiť presvedčivejšie, konzistentnejšie a efektívnejšie čeliť kritike.

Bibliografia:

Akvinský, T., *Quaestiones disputatae, De malo*. Dostupné online: <http://www.corpusthomisticum.org/iopera.html>.

Summa Theologiae. Dostupné online: <http://summa.op.cz/sth.php>.
Otázky o duši. Olomouc: Krystal OP 2010.

Alexanderová, I., “Redefining Direct and Indirect Abortions through “The Perspective of the Acting Person”: A Misreading of *Veritatis Splendor*”, *The Linacre Quarterly* 86 (2019/1), 28-46. <https://doi.org/10.1177/0024363919838852>

Anscombová, G. E. M., *Intention*.² Cambridge – London: Harvard University Press 2000.

“Action, Intention and ‘Double Effect’.” In: M. Geach - L. Gormally (eds.), *Human Life, Action and Ethics. Essays by G E M Anscombe*, Exeter: Imprint Academic 2005), 207-26.

Acta Sanctae Sedis 17 [1884], dostupné online: <https://www.vatican.va/archive/ass/documents/ASS-17-1884-ocr.pdf>

Betinský, J., „Keď neurobiť nič je jediným správnym riešením.“ *Postoj.sk*,

⁵⁴ Rovnako to vidia aj Finnis, Grisez a Boyle. Porov. J. Finnis – G. Grisez – J. Boyle, “Direct and ‘Indirect’...” 254, 259. Opačne, ako dezinterpretáciu VS a katolíckej tradície, to vidí Alexanderová. Porov. I. Alexanderová, “Redefining Direct...”, 37-44.

1.12.2019. Dostupné online: <https://www.postoj.sk/49434/ked-neurobit-nic-je-je-dinym-spravnym-riesenim>.

Boyle, J., "Double-Effect and a Certain Type of Embryotomy." *IThQ* 44 (1977/4), 304-318. <https://doi.org/10.1177/002114007704400404>

Černý, D., *Princíp dvojího účinku. Zabíjenie v mezích morálky*. Praha: Academia 2016.

„Princíp dvojího účinku a trolleyologie“, *Časopis zdravotníckého práva a bioetiky* 9 (2019/1), 39-54.

Dancák, P. "The Doctrine of Double Effect: An Aid in Decision-Making", *Studia Ecologiae et Bioethicae* 18 (2020/3), 19-28. <https://doi.org/10.21697/seb.2020.18.3.03>

Denzinger, H. – Hünermann, P., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*. Freiburg – Basel – Rome – Vienna: Herder 2009.

Faggioni, M. P., *Život v našich rukách: Manuál teologickej bioetiky*. Spišská Kapitula 2012.

Finnis, J., "Human Acts." In: *Intention and Identity. Collected Essays III*. Oxford: Oxford University Press 2011, 133-151. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0009>

"Intention and Objects." In: *Intention and Identity. Collected Essays III*. Oxford: Oxford University Press 2011, 152-172. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0010>

"Intention and Side Effects" In: *Intention and Identity. Collected Essays III*. Oxford: Oxford University Press 2011, 173-197. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0011>

"Intention in Direct Discrimination." In: *Intention and Identity. Collected Essays III*. Oxford: Oxford University Press, 269-276, 2011. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0015>

Finnis, J. – Grisez, G. – Boyle, J., "'Direct' and 'Indirect' in Action." In: *Intention and Identity. Collected Essays III*. Oxford: Oxford University Press 2011, 235-268. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199580064.003.0014>

Grisez, G., "Toward a Consistent Natural-Law Ethics of Killing." *AJL* 15, 1970, 64-96. <https://doi.org/10.1093/ajl/15.1.64>

Abortion: The Myths, the Realities, and the Arguments. New York – Cleveland: Corpus Books 1970

The Way of the Lord Jesus II: 'Living a Christian Life.' Cincinnati: Franciscan Press 1993. Dostupné online: <http://twotlj.org/G-2-V-2.html>.

Ján Pavol II., encyklika *Veritatis splendor* (1993), slovenský preklad dostupný online: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/veritatis-splendor>.

encyklika *Evangelium vitae* (1995), slovenský preklad dostupný online: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/evangelium-vitae>.

May, M., "The Morality of Abortion", *The Linacre Quarterly* 41 (1974/1), 66-75.

Noonan, J. T., "An Almost Absolute Value in History." In: *Ibidem, Morality of Abortion*, Cambridge: Harvard University Press 1970, 1-59. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674183032.c2>

Pavol VI., encyklika *Humanae vitae* (1968), slovenský preklad dostupný online: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/humanae-vitae>.

Peschke, K. H., *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad 1999, 295.

Samuel Javornický, PhD.

Ústav cudzích jazykov

Jesseniova lekárska fakulta UK

Malá hora 5

036 01 Martin

samuel.javornicky@uniba.sk

samuel.javornicky@gmail.com